

*Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés*

4

Era Gitaneta

Miquèu de Cervantes

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Era Gitaneta

Miquèu de Cervantes

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Numèro 4 dera colleccion

Abriu de 2019

PRESENTACION

Antòni Nogués ei ua persona remirabla. Neishut en Torrent de Cinca (Òsca), eth 24 de seteme de 1943 obtenguec era Licenciatura en Medecina e Cirurgia, pera Universitat de Barcelona e de Doctor en Medecina pera Universitat de Lhèida. Ei especialista en Microbiologia Clinica. Era sua vida professionau a virat ath torn dera medecina. A estat Mètge Intèrn deth Servici de Pediatria der Espitau deth Mar de Barcelona (1973-75), Mètge Resident de Microbiologia der Espitau de Bellvitge (1976-78), Cap dera Seccion de Microbiologia der Espitau Universitari Arnau de Vilanova de Lheida (1979-2011) e Membre deth Grop de recèrca en Patologia Infecciosa der IRB (Institut de Recèrca Biomedica) de Lhèida. Tanben a exercit de Professor Associat dera Facultat de Medecina de Lhèida (1979-2010).

Era sua afecció per aranés comencèc pòc abans de jubilar-se. Eth madeish explique que *«iniciauments, per pur curiosèr de conéisher ua lengua que se parlaue près des nòstes tèrres. Ara prumeria me calec estudiar peth mèn compde, pr'amor que non i auie "quòrum" entà hèr es còrsi d'aranés ena UdL. Comencèc damb eth " Cors d'Aranés", editat peth Conselh Generau, eth "Petit Diccioniari" de Frederic Vergés, es "Vèrbs Conjugadi" e era "Gramatica Aranesa" d'Aitor Carrera»*.

En 2011 se podec matricular e hèr es còrsi des diuèrsi nivèus d'aranés ena UdL. Se liegec tot çò que s'auie publicat en aranés, e, *«ua causa que me choquèc fòrça siguec eth hèr de veir que fòrça paraules araneses, tanben se trapauen ena varianta deth catalan que se parlaue en mèn pòble (Franja de Ponent), p. e. andocien, sarabat, entà, ensolamar, amorrar en solèr, acochar, badina, etc, etc. qu'èren paraules que sonque les coneishia deth mèn pòble e jamès les auia entenut en d'auit pòbles catalans der entorn. Aquerò siguec un impacte important que me possèc definitivament en estudi der aranés»*.

Auec ua atraccion pera revirada de libres e coma Antòni explique, siguec ua causa cojonjurau: *«Ua des activitats en estudi der aranés èren es redaccions. Qu'ei ua activitat fòrça interessanta que te permet exprimir en aranés aquerò que vòs raondar. Mès entad aquerò te cau endonviar ua istòria, auer, per tant, imaginación, e estar-te bèth temps pensant çò que vòs díder. Un dia, de pòca imaginación entà endonviar fantasies, agarrè eth prològ d'un libre qu'auia sus era taula e l'arrevirè. E me n'encuedè de qué aquerò complie eth prètzèth d'exprimir causes en aranés, sense auer de dedicar eth temps en endonviar istorietes. E atau comencèc tot. Es prumèrs libres arreviradi èren es qu'auia a man ena mia estatgèra. Era lectura en aranés de çò qu'auia arrevirat me provoquèc ua satisfacció enòrma. Aguest gòi qu'ère pro entà hèr-me a seguir en aquesta activitat. Un dia decidí manar un petit libre ath responsable deth Servici de Politica Lingüística dera Val d'Aran, eth Sr. Jusèp Loís Sans damb fòrça pòur, plan, donques que non n'èra bric segur dera qualitat deth mèn trabalh. Mès era*

respona que recebí siguec tant encoratjadora que, a compdar d'aqueth moment, decidí tier ues ores ath dia a arrevirar òbres ar aranés».

E Antòni Nogues non parèc de hèr traduccions, damb ua qualitat que milhore de dia en dia e que se pòt perfectament méter ath cant dera major part des boni trabalhs que se vien hènt des de diuersi sectors der emplec dera lengua. Antòni ei un scientific que met es metòdes de sciéncia ath servici dera traduccion. Eth sòn trabalh compde ja en aguesti moments damb mès de sèt mil pagines traduïdes. E pera qualitat deth sòn trabalh e ena voluntat de meter-les a disposicion dera societat, damb era intencion de hèr-lo util, e de conservar aguest preciós legat auem convengut damb eth Sr. Nogues que de totes es sues traduccions, des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ne haram ua difusion a trauès dera pagina web entà facilitar-ne er accés de toti. Enes pròxims mesi, ath delà der 1 de gèr de 2019, cada prumèr de mes penjaram un libre traduït per Antòni Nogués, enquia que siguen toti difosi. Es libres en aranés, objècte d'aguest acòrd son:

Guerra e patz de Lev Nicolàievic Tolstoi
Anna Karenina de Lev Nicolàievic Tolstoi,
Eth Latzèret de Tormes,
Es Frairs Karamazov de Fiódor M. Dostoievski,
Eth Buscon de Francisco de Quevedo,
Era Gitaneta de Miguel de Cervantes,
Era illustra serventa de Miguel de Cervantes,
Condes de Hans Chistian Andersen,
Es aventures de Tom Sawyer de Mark Twain,
Eth gelós extremenh de Miguel de Cervantes,
Eth licenciat Vidriera de Miguel de Cervantes,
Rinconete e Cortadillo de Miguel de Cervantes,
Crim e Castig de Fiódor M. Dostoievski,
Es Miserables de Victor Hugo

En 2017 era Acadèmia publicuèc, ena colleccion «modèls de tèxtes», **Eth mercadèr de Venècia**, de Shakespeare, traduït per Antòni Nogués.

E se quauquarrés, bèth lector, a era voluntat de auer-ne ua còpia en papèr, o de disposar de bèra part, de bèra òbra, entà un ahèr posterior, d'aguest extraordinari trabalh, pòt meter-se en contacte damb aguesta Acadèmia.

Aguest ei eth camin der oferiment deth sòn trabalh ara societat qu'a trobat Antòni Nogués. *«Es jubiladi qu'an er auantatge de poder hèr, lèu tostemps, çò que vòlen e les agrade mès. Plan, donc, entà jo, eth hèt d'arrevirar, çò que liegi, ar aranés, qu'ei un gòl impagable».*

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana
(Gèr de 2019)

PRESENTACION D'AGUESTA ÒBRA

Era Gitaneta ei era revirada de “La gitanilla” de Miguel de Cervantes Saavedra publicada en 1613. Ei ua novelleta cuerta era traduccion dera quau presente era dificultat de qu'emplegue un lenguatge de hè 400 ans e qu'aguesta característica, aguesta sensacion d'òbra antiga, eth bon traductor a d'èster capaç de mantier-la.

Ei ua istòria d'argumentacions pròpies dera epòca, damb er amor coma hons e era relacion entre es praubi, es marginats e era noblesa, es adinerats... ua istòria d'amor ena que venç er amor. Era Gitaneta de nòm Preciosa, d'origen noble, però amagat peth rapte d'uns gitanos acabarà relacionant-se amb era noblesa, enamorant-se e renonçant as aunors en favor der amor e accedint finalament ad aguesta distinguida condicion sociau peth descobriment deth sòn origen. Ena epòca de Cervantes es gitanos constituïssen un pòble perseguit, peth solet hèt d'èster gitanos. Ua Pragmatica des Reis Catolics de 1499 en determinaue aguesta persecucion. Èren perseguits per tota Euròpa e en serien era rèsta dera sua istòria. En aqueri moments en Occitània (era region mès rica e poblada d'Euròpa) s'auie viscut ua tremenda guèrra civil, coma causa d'un conflicte religiós -entre catolics e hugonots-. Es croniques diden qu'ara fin deth XVI en Occitània “non quedaue arren per cremar, ne persona per aucir”. Açò provoquèc ua importanta immigracion envèrs Catalonha que doblèc era poblacion e transformèc es sues bases sociaus e lingüistiques. Poderíem trobar parallèlismes entre es immigrants gitanos e es occitans dera epòca de Cervantes. Sense dubte.

Era Gitaneta Preciosa ei atractiva, polida e interprète cançons e poèmes d'ua forma graciosa e ben valorada peth public. Antòni Nogués a optat per non traduir aquestes cançonetes entà evitar adaptacions pòc realistes, pòc vinculades ath miei. Quan Preciosa cante eth traductor ac anoncie e ara seguida establís era valoracion des presents. Era cançon non i é. En ua edicion futura dilhèu se poderie introduir es pèces en tot conservar era lengua originau, ja que era comprension de cançons castelhanes per un lector d'aranés o d'un occitan de ua auta varianta non a de presentar dificultat.

Era prumèra eleccion lingüistica deth traductor a estat entre “gitan” de major influéncia deth francés e era mès catalanizada, e iberica “gitano”. Eth traductor a optat per aguesta segona opcion mès socializada en Aran e qu'ei tanben ua opcion fòrça viua en tota Occitània.

Er emplec d'un lenguatge vulgar/popular per part des protagonistes, amassat damb un contèxte particular, an obligat ath traductor a cercar formes d'adaptacion qu'agen un bon nivèu d'adaptabilitat: “que sabe más que un doctor de *melecina*” ei traduït per “que sap mès qu'un doctor de *melecina*”, “*unas sonajas*” “seràn traduïdes per “*uns tamborins*”, “*la seguidilla*” s'adaptarà directament a “*era seguidilha*”, “*cenores? (hablaba ceceoso)*” ei adaptat en un recors enginhós en “*zenhors?*”

(*parlaue safalhut*)”, “*garramar*” ac traduís per “*riflar*” (“*garramar toda la tierra*” ei traduït per “*riflar tota era tèrra*”)... Ua òbra antiga a de besonh un saut en temps.

Ei fòrça complèt er emplec que hè Nogués der enonciatiu “que” d’origen antic, que da fòrça sensacion de genuïnitat, de lengua vielha: - *Que me voleràn ...* (-*Querránme ...*) // - *Que vengui rendut ara discrecion e beresa de Preciosa* (-*Yo vengo de manera rendido a la discreción y belleza de Preciosa*) // *A jo que non me botgen promesas, ne m'esbaucen presents.* (A mí ni me mueven promesas, ni me desmoronan dádivas) // ...*qu'aquerò de veir créisher ath vesin que me semble que non a mès merits que jo, que fatigue.* (...y esto de ver medrar al vecino que me parece que no tiene más méritos que yo, fatiga.) // *D'aquiu a quate dies qu'arribèren en un bordalat...*, (De allí a cuatro días llegaron a una aldea...)...

Coma tanben emplegue er enonciatiu “*be*”, mens usuau ena actualitat: *Be te'n sabes fòrça, Preciosa, didec eth Tinent.* (-*Mucho sabes, Preciosa -dijo el tiniente*)

Mos cride era atencion era aparicion deth mot “*gavachi*”, damb sentit despectiu, ena defensa dera valor des gitanes: “...*que diden qu'èm coma es justets des gavachi de Belmonte: trincadi e lardosi e plei de doblons*”. (...que dicen que somos como los jubones de los gabachos de Belmonte: rotos y grasientos, y llenos de doblones). Eth mot *gavach*, despectiu, ei producte d’aguesta epòca, de començament deth XVII, entà designar ad aqueri occitans (o gent deth nòrd) que se vedien obligats a escapar-se d’ua mòrt segura, des perseguïdors francesi, en Occitània, e se refugiauen en Catalonha e en d’autres tèrres deth sud. Eth sòn caractèr umiliant auie arribat enquia tèrres de Cervantes. Es gitanes non volien èster *gavaches*; non volien èster occitanes

Mos cau considerar ua cèrta contradiccion ena traduccion des nòms pròpris. D’ua forma endonviada dèishe es nòms originals de *Andrés, Juan, Francisco...* e nòms de ciutats coma *Murcia, Salamanca, Valladolid...* però a traduït *Constanza* per *Constança*, *Ana* per *Anna*, *Bárbara* per *Barbara*, *Castilla* per *Castelha* e a traduït a mieges *San Llorente* per *Sant Llorente*. A deishat *Preciosa* pera coincidéncia grafica però a traduït *gitanilla* (comun) per *Gitaneta* (pròpri), opcion que me semble fòrça avienta e ben actualizada. E traduís *corregidora*, castellana, qu’en aranés auria podut auer era madeisha forma per *corregidoira* de caractèr mès divulgat en Occitània, en tot eth territòri lingüistic.

E se tot non ei ben ben atau, coma ac è explicar pensaram coma ditz *Preciosa* ath cavalier, que “...*damb un bon penaïment se perdone quinsevolh colpa...*”

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d’Estudis Aranèsis-
Acadèmia aranesa dera lengua occitana

Era Gitaneta

Cervantes

Semble qu'es gitanos e gitanes solet neisheren en aguest mon entà vier panaires: nèishen de pairs panaires, s'eleven damb panaires, estúdien tà panaires e, fin finau artenhen a èster panaires abituaus e ordinaris a tot córrer, e es talents de panar e panar que son entada eri coma accidents inseparables, que non se trèn que damb era mòrt. Atau, donc, ua gitana vieilha, d'aguesta nacion, que podie èster licenciada ena sciéncia deth "Panaire", elevèc a ua gojateta que didie arrèhilha sua, ara que botèc eth nòm de Preciosa, e que li mostrèc totes es sues amanhagades, e formes d'encantaments e manères de riflir. Que gessec era tau Preciosa era mielhor dançaira que se trapaue en tot eth mon gitano, era mès beròia e discrèta que se podesse trapar, non entre es gitanos, senon entre quinsevolh des beròies e discrètes que podesse anonciar publicaments era fama. Ne es soleis, ne es aires, ne totes es incleméncies deth cèu, que mès que d'outes gents son sometudi es gitanos, poderen se ternir eth sòn ròstre ne brunir es sues mans; e plan mès, qu'er abaliment bast qu'ère negada non desnishaue en era senon èster neishuda de majors gatges que de gitana, pr'amor qu'ère educada dehòra de mida e ben rasonada. Era mairia se'n sabie deth tresaur qu'ena arrèhilha auie, e atau, determinèc era agla vieilha trèir a volar ath sòn aglon e dondar-lo a víuer pes sues uncles.

Gessec Preciosa rica de nadalets, de còbles, seguidilhes e sarabats e de d'audi versis, especiauments de romances, que les cantaue damb ua especiau gràcia. Per çò qu'era sua astuta mairia venguec a veir que taus jogalhes e gràcies, enes pòqui ans e ena fòrça beresa dera sua arrèhilha, poirien èster ues plan eroses atraccions e incitacions entà hèr a créisher eth sòn capitau; e atau que se les procurèc e les cerquèc per totes es vies que podèc, e non manquèc poèta que se les balhèsse.

Que s'eleuèc Preciosa en diuèrses parts de Castella, e tàs quinze ans dera sua edat era sua mairia putatiua l'entornèc entara Cort e entath sòn ancian campament, qu'ei a on ordinàriaments lo tien es gitanos, enes camps de Santa Barbara, pensant a véner ena Cort era sua merça, a on tot se crompe e se ven. E era prumèra entrada que hec Preciosa en Madrid siguec un dia de Santa Anna, patrona e avocada dera vila, damb ua dança qu'anauen ueit gitanes, quate ancianes e quate gojates, e un gitano, gran dançaire, que les guidaue; e encara que totes anauen límpies e ben jargades, er ornament de Preciosa ère tau, que pòga pòc anèc encamardant es uelhs de guairi la guardauen. D'entremiei deth son dera timbaleta e des castanhetes e

dera euforia dera dança gessec un rumor qu'ennautie era beresa e gràcia dera Gitaneta, e corrien es gojats a campar-la e es òmes a guardar-la. Mès que quan l'enteneren cantar, per èster era dança cantada, aquiu que l'auerem!

Aquiu òc qu'agarrèc vam era fama dera Gitaneta, e cossent eth unanime consentiment des deputats dera hèsta, plan que li balhèren eth prèmi e jòia dera mielhor dança; e quan la vengueren a hèr ena glèisa de Santa Maria, dauant era imatge de Santa Anna, dempús d'auer dançat totes, agarrèc Preciosa uns tamborins, ath son des quaus, en tot hèr en redon longues e leugères virades, cantèc ua romança.

Eth cantar de Preciosa siguec coma entà miralhar a guairi l'escotauen. Bèri uns didien: "Que Diu te benedisque, gojata!". D'auti: "domatge qu'aguesta gojateta sigue gitana! De vertat de vertat que meritaue èster hilha d'un gran senhor."

S'acabèren es vigílies, e era hèsta de Santa Anna, e demorèc Preciosa un shinhau cansada; mès que tan celebrada de beròia, d'agudenta e discreta, e de dançaira, qu'a boca plea se'n parlaue d'era en tota era Cort. D'aciu a quinze dies que tornèc entà Madrid damb ues autes tres gojates, damb tamborins e ua naua dança, totes aprovedides de romances e de cantets alègres, mès toti aunesti. Jamès se desseparaue d'era era gitana vieilha, venguda eth sòn vigilant, paura de qué non l'ac escarrabilhèssen e capvirèssen; la cridaue arrèhilha, e era l'auie coma mairia. Se calèren a dançar ena ombra en carrèr de Toledo, e d'aqueri que les anauen seguint se hec un gran rotlèu; e tant que dançauen, era vieilha demanaue aumòina as que les entornejauen, e ploiguien en era ueitau e quataus coma pèires en taulèr; que tanben era beresa hè a desvelhar era caritat adormida.

Acabada era dança, didec Preciosa:

- Se me balhen quate sòs, les cantarè ua romança jo soleta, plan extrèmaments polida, que tracte de quan era Reina nòsta senhora Margarida gessec de missa en Valladolid e anèc entà Sant Llorente: que les digui qu'ei famosa, e compausada per un poèta des de numèro, eth mielhor de toti.

En díder aquerò, lèu toti es qu'en rotlèu s'estauen dideren a votzes:

- Canta-la, Preciosa, e vaquí es mèns quate sòs.

E autant peireguèren sus era es sòs, qu'era vieilha non auie pro mans entà arremassar-les. Hèt, donc, eth sòn agost, e era sua vrenha, repiquèc Preciosa es tamborins, e en ton rapid e alhocardit cantèc era romança.

A penes l'acabèc que der illustre auditòri e grèu senat que l'escotaue, de moltes se formèc ua soleta votz, que didec:

- Torna a cantar, Preciosa; que non mancaràn sòs coma tèrra!

Mès de dues centes persones guardauen era dança e escotauen eth cant des gitanes, e entath finau venguec a passar per aquiu un des tinentes dera vila, e en

veir tanta gent amassa, demanèc se qué ère, e li siguec responut qu'èren en tot escotar ara Gitaneta beròia, que cantaue. S'apressèc eth Tinent, qu'ère nasejaire, e escotèc ua estona, e entà non anar contra era sua gravetat, non escotèc era romança enquiath finau; e en auer-li semblat deth tot ben era Gitaneta, hec a vier a un vailet sòn tà que li didesse ara gitana vielha qu'en escurir anèsse tà çò de sòn damb es gitanetes; que volie que les escotèsse era sua hemna Clara. Ac hec atau eth vailet, e era vielha didec que òc que i anarie.

Acabèren era dança e eth cant e se n'anèren carrèr endauant, e dès un brescat cridèren uns cavalièrs as gitanes. Pistèc Preciosa peth brescat, qu'ère baish, e vedec en ua sala plan ben premanida e frèscà fòrça cavalièrs que, es uns passejant e es auti jogant a diuèrsi jòcs, s'entretenguïen.

– Me vòlen deishar entrar, *zenhors?* Didec Preciosa que, coma gitana, parlaue safalhuda, e aquerò qu'ei pròpi d'eres; que non natura.

Ara votz de Preciosa, e ath sòn ròstre, deishèren es que jogauen eth jòc, e eth passeg es passejaires, e es uns e es auti acodiren en brescat entà veder-la, que ja se'n sabien d'era, e dideren.

– Qu'entren, qu'entren es gitanetes; aciu que vos balharam çò que volgatz.

– Que serie pagar un naut prètz, responec Preciosa, se mos peciguèssen.

– Que non, a fe de cavalièrs, responec un; plan que pòs entrar, mainada, segur qu'arrés te tocarà era franja dera sabata; non, per abit que pòrti en pitrau.

E se botèc era man sus un de Calatrava.

– Se tu vòs entrar, Preciosa, didec ua des tres gitanes qu'anauen damb era, entra a bona ora; que jo non pensi entrar a on i son tanti òmes.

– Guarda, Cristina, responec Preciosa: de çò que te n'as de salvar ei d'un òme solet s'ètz toti dus solets, e non de tanti que son amassa; pr'amor qu'er èster molti trè mèsalèu era pòur e era maufidança d'èster ofensades. Encueda-t'en, Cristineta, e tie cèrta ua causa: qu'era hemna que se determine a èster aunèsta, entre un exèrcit de soldats ne pòt èster. Plan que òc qu'ei bon de hùger des ocasions; mès an d'èster des secretes, e non des publiques.

– Entrem, Preciosa, didec Cristina; que tu sabes mès qu'un sabent.

Encoratgèc-les era gitana vielha, e entrèren; a penes auèc entrat Preciosa, qu'eth cavalièr der abit vedec *un* papèr qu'amiaue en pitrau, e en tot apressar-se ada era l'ac agarrèc, e didec Preciosa:

– Que non me lo cuelhe, senhor; qu'ei ua romança que me vien de balhar ara, qu'encara non l'è liejut!

– E sabes tu liéger, hilha?, didec un.

– E escriuer, responec era vielha; qu'era mia arrèhilha l'è elevada jo coma se

siguesse hilha d'un letrat.

Dauric eth cavalièr eth papèr, e campèc que i auie laguens un escut d'aur, e didec:

- En vertat, Preciosa, qu'amie aguesta carta es pòrts laguens: cuelhe aguest escut qu'ena romança vie.
- Qu'ei pro, didec Preciosa, que m'a tractat de prauba eth poèta. Mès çò de cèrt ei qu'ei mès miracle balhar-me a jo un poèta un escut que jo receber-lo: se damb aguest hijut an de vier es sues romances, hètz-me a vier tot eth *Romancèr generau*, e amietz-les me un a un; que jo les pauparè eth pos, e se venguessen duros, que serè jo trena a receber-les.

Estonadi demorèren es qu'entenien ara Gitaneta, atau pera sua discrecion que pera gràcia que parlaue.

Es que jogauen li balhèren era sua consideracion, e autaplan es que non jogauen. Cuelhec era dineròla dera vielha trenta reiaus, e mès rica e mès alègra qu'ua Pasca Florida, agarrèc es sòns anhèts e se n'anèc entà çò deth senhor Tinent, acordant que un aute dia tornarie damb era sua vegada a balhar alegria ad aqueri tan liberaus senhors.

Que ja ère avisada era senhora Clara, hemna deth senhor Tinent, qu'auien de vier entà çò de sòn es gitanetes, e s'estauen en tot demorar-les coma aigua de mai era e es sues damaisèles e mestrèsses, amassa damb es dera ua auta senhora vesia sua, que totes se trapèren entà veir a Preciosa; e a penes aueren entrat es gitanes, qu'entre totes ludec Preciosa coma era lum d'ua halha entre d'autes lums mendres; e atau correren totes entada era: es ues l'abraçauen, es autes la guardauen, aguestes la benedien, aqueres la laudauen. Era senhora Clara didie:

- Aguest òc que se pòt cridar peu d'aur! Aguesti òc que son uelhs d'esmeraudes!

Era senhora vesia que la brigalhaue tota, e hège aguissat de toti es sòns membres e juntures. E en tot arribar a laudar un petit clotet que Preciosa auie ena maishèra, didec:

- Ai, quin clotet! En aguest clotet an d'estramuncar guairi uelhs la guardèssen.

Entenec aquerò un escudèr de braç dera senhora Clara, qu'ère aqui, de longa barba e longui ans, e didec:

- Valgue-me Diu, tan polida ei era Gitaneta, que hèta d'argent o de docí non poirie èster mielhor! Sabes d'ider era bonaventura, mainada?
- De tres o quate manères, responec Preciosa.
- E, mès encara?, didec era senhora Clara. Per vida deth Tinent, eth mèn

senhor, que me l'as de díder, mainada d'aur, e mainada d'argent, e mainada de pèrles, e mainada de rubís, e mainada deth cèu, qu'ei çò de mès que posqui díder.

- Balhatz-li, balhatz-li eth paumet dera man ara mainada, e er actiu damb qué hèske era crotz, didec era vielha, e veiratz se guaires causes vos ditz; que sap mès qu'un doctor de *melecina*.

Botèc era man ena pòcha de dejós era pèlha era senhora Tinenta, e trapèc que non auie ne un sò. Demanèc un quatau as mosses, e deguna n'auie, ne era senhora vesia tanpòc. Que vist aquerò, Preciosa didec:

- Totes es crotzes, tant que crotzes, son bones; mès d'argent e aur que son mielhores; e hèr eth senhau dera crotz en paumet dera man damb moneda de cueire les cau saber a vòstes mercés qu'amendrís era bonaventura, aumens era mia; e atau, qu'è era tissa de hèr era crotz prumèra damb bèth escut d'aur, o damb bèth reiau de ueit o, aumens, de quate; que sò coma es sacristans: que quan i a ua bona aufrenda, s'alègren.

- Gràcia que ties, mainada, a fe de Diu, didec era senhora vesia.

E en tot virar-se entàr escudèr, li didec:

- Vos, senhor Contreras, auetz a man bèth reiau de quate? Balhatz-lo me; qu'en vier eth doctor, eth mèn marit, vo l'entornarè.

- Òc que n'è, responec Contreras; mès que lo tengui empenhat en vint-e-dus meravedisi, que sopè delànet; balhatz-les-me; que jo anarè entada eth volant.

- Que non auem entre totes un quatau, didec senhora Clara, e mos demanatz vint-e-dus meravedisi? Anatz, Contreras, que tostemp siguéretz shordaire.

Ua damaisèla des presentes, en veir era esterilitat dera casa, didec a Preciosa:

- Mainada, se pòt passar que se hège era crotz damb un didau d'argent?

- Lèu lèu, responec Preciosa, se hèn es mielhores crotzes deth mon damb didaus d'argent, tant que siguen molti.

- Jo que n'è un, repliquèc era damaisèla; s'aguest ei pro, vaquí, damb era condicion de qué tanben se me digue a jo era bonaventura.

- Per un solet didau tantes bonaventures?, didec era gitana vielha. Arrèhilha, hè lèu; que se hè de nets.

Cuelhec Preciosa eth didau e era man dera senhora Tinenta e didec *era bonaventura; e en acabar-la* aluguèc eth desir de totes es enrodantes de voler saber era sua, e atau l'ac demanèren totes; mès era que les remetec entath diuendres a vier, en auer-li prometut qu'aurien reiaus d'argent entà hèr es crotzes. En tot aquerò, arribec eth senhor Tinent, a qui condèren maravilhas dera Gitaneta; eth les hec a dançar un shinhau, e verificuèc coma vertadères e ben autrejades es

laudances qu'a Preciosa l'auien hèt; e en botar era man ena pòcha, hec senhau de voler balhar-li quauquarren; e en auer-la escorcolhat, e espovassat, e rascat fòrça viatges, ath tot darrèr treigued era man ueda, e didec:

- Per Diu que non è un sò! Balhatz-li vos, senhora Clara, un reiau a Precioseta; que jo vo l'entornarè dempús.
- Aguesta qu'ei bona, senhor, plan que òc! Òc, aciu qu'ei eth sortós reiau! Que non auem entre totes nosates un quatau entath senhau dera crotz, e voletz qu'ajam un reiau?
- Donques balhatz-li bèra garnidura vòsta, o bèra causeta; que un aute dia mos tornarà a visitar Preciosa, e l'obsequiaram melhor.

Ad açò que didec senhora Clara:

- Donques pr'amor de qué un aute viatge vengue, que non voi dar arren ara a Preciosa.
- Solide que se non me balhen arren, didec Preciosa, bric mès tornarè aciu. Mès òc que tornarè tà mestrar a tant importanti senhors; mès me harè ara idia qu'ei causa hèta que non m'an de balhar arren e atau m'estauviarè eth cansament de lo demorar. Suborne vòsta mercé, senhor Tinent; suborne e aurà sòs, e non hèsque nauí usatges; que se morirà de hame. Garde, senhora: aperiaquí è entenut a díder (e encara que joena, me'n sabi que non son bones dites) qu'es mestièrs les cau trèir sòs entà pagar es remeses dera obligacion de residéncia e entà preténer d'auti cargues.
- Atau ac diden e ac hèn es sense còr, repliquèc eth Tinent; mès qu'eth jutge que tengue bona residéncia non li calerà pagar deguna remesa, e eth hèt d'auer amiat ben eth sòn mestièr que serà era rason entà que l'en balhen un aute.
- Que parle era vòsta mercé plan coma un sant, senhor Tinent, responec Preciosa; estongue-se ad açò e lèu li coparam es parraquets coma reliquies.
- Be te'n sabes fòrça, Preciosa, didec eth Tinent. Cara, que jo m'esdegarè entà que ses Majestats te veiguen, pr'amor qu'ès pèça de reis.
- Que me voleràn coma truanda, contestèc Preciosa, e jo non m'en saberè gèsser, e tot que serà perdut. Se me volessen coma discrèta, encara poirien hèr-me a seguir; mès qu'en quauqui palais mès pugen es truands qu'es discrèts. Jo que me tengui ben en èster gitana e prauba, e vage era sòrt per a on eth cèu volguesse.
- Vam, mainada, didec era gitana vielha, non parles mès; qu'as parlat fòrça, e sabes mès de çò que jo t'è ensenhat; non afines tant, que te despuntaràs; parla d'aquerò que es tòns ans te permeten, e non te cales en arrogàncies; que non n'a cap que non menace queiguda.
- Qu'ei eth diable que tien aguestes gitanes en còs!, didec ad açò eth Tinent.

Se dideren adiu es gitanes, e en tot partien, didec era damaisèla deth didau:

- Preciosa, ditz-me era bonaventura, o hè-me a vier eth mèn didau; que non me'n rèste degun entà hèr era labor.
- Senhora damaisèla, didec Preciosa, hèsque a veir que se l'ac è dit, e aprovedisque-se de un aute didau, o non hèsque cosedures enquia diuendres, que jo tornarè e li diderè mès ventures e aventures qu'es que tie un libre de cavalaria.

Partiren, e s'arremasèren damb es moltes lauradoires qu'ara ora des avemaries solien gèsser de Madrid entà tornar enes sòns bordalats, e entre eres vien moltes, que tostemp s'acompanhauen es gitanes, e tornauen segures. Pr'amor qu'era gitana vieilha viuie en temor continu de qué non li assautèssen ara sua Preciosa.

Se passèc, donc, qu'eth maitin d'un dia que tornauen tà Madrid a cuélher es rapines damb es autes gitanetes, en ua val petita qu'ei a uns cinc cents passi abantes d'arribar ena vila, campèren un gojat pauhicat e ricaments jargat que hège camin. Era espada e daga que portae èren, coma se sòl díder, un bualh d'aur; chapèu damb ric cordonet de seda e fistonat damb plumes de diuersi colors. S'estanquèren es gitanes en veder-lo e se botèren a guardar tot doç, estonades de qué ad aqueres ores un tan beròi gojat s'estèsse en aqueth lòc, a pè e solet. Eth que s'apressèc ada eres, e en tot parlar damb era gitana màger, li didec:

- Per vida vòsta, amiga, que me hescatz plaser que vos e Preciosa m'escotetz aci a despart dues paraules, que seràn deth vòste profit.
- Se non mos desviam guaire, ne mos i estam guaire, que sigue en bona ora, responec era vieilha.

E cridant a Preciosa se desseparèren des autes causa de vint passi, e atau de pè, coma èren, eth gojat les didec:

- Que vengui rendut ara discrecion e beresa de Preciosa, qu'après auer-me hèt plan de fòrça entà excusar arribar en aguest punt, a tot darrèr è demorat mès rendut e mès impossibilitat d'excusar-lo. Jo, senhores mies, (que tostemp vos è de balhar aguest nòm, s'eth cèu era mia pretension favorís), sò cavalièr, coma ac pòt demostrar aguest abit, e hènt enlà era capa desnishèc en pitrau un des mès qualificats que i a en Espanha; que sò hilh de Fulano, que cossent eth respècte que me cau tier, aci non se declare eth sòn nòm; sò dejós era sua tutèla e proteccion; que sò solet hilh, e que demori un rasonable auiatge. Eth pair qu'ei aci ena Cort en tot pretèner un cargue, e ja a estat consultat, e tie lèu cèrtes esperances de hèr-se damb eth. E en èster dera qualitat e noblèsa que vos è mentat, e dera quau ja lèu se vos aurà desnishat, damb tot aquerò, voleria èster un gran senhor pr'amor de lheuar enquiara mia grandesa era umilitat de Preciosa, en tot hèr-la a jo parièra e senhora mia. Que la voleria servir dera manèra qu'era mès li shautèsse: era sua volentat qu'ei era mia. Entada era qu'ei

de cera era mia amna, a on poirà imprimir çò que volesse; e entà sostier-lo e sauvar-lo non serà coma imprimit en cera, senon coma escultat en marme, qu'era sua duretat s'opausa ara duracion des tempsi. Se credetz aguesta vertat, non admeterà cap estavaniment era mia esperança; mès se non me credetz, tostemp me tierà pauruc eth vòste docte. Eth mèn nòm ei aguest, e se l'ac didec; eth deth mèn pair ja vo l'è dit; era casa a on viu ei en tau carrèr, e tie taus e taus senhaus; qu'a vesins de qui poiratz informar-vos, e autanplan des qui non son vesins tanben; que non ei autant escura era qualitat e nòm deth mèn pair e eth mèn, que non se'n sàpien enes patis de palai, e quitament en tota era Cort. Que pòrti cent escuds aciu en aur entà vo'les balhar coma arras e senhau de çò que pensi autrejar-vos; pr'amor que non a de remir domenis aqueth que balhe era amna.

Tant qu'eth cavalièr didie aquerò, lo guardaue Preciosa atentaments, e sense cap de docte que non li deueren semblar mau ne es sues rasons ne eth sòn bon pòrt; e en tot virar-se de cap ara vielha, li didec:

- Desencuse-me, mairia, pr'amor que me cuelhi licéncia entà respòner ad aguest senhor.

- Respon çò que volesses, arrèhilha, didec era vielha; que jo sabi que ties discrecion entà tot.

E Preciosa didec:

- Jo, senhor cavalièr, encara que gitana, prauba e umilaments neishuda, saubi un cèrt esperit fantastic aciu laguens, qu'entà granes causes m'amie. A jo que non me botgen promeses, ne m'esbaucen presents, ne m'inclinen somissions, ne m'espaurissen gentileses e encara que de quinze ans (que, segontes eth compde dera mia mairia, tad aguest Sant Miquèu les complirè), que sò dejà vielha enes pensaments e m'en sabi mès qu'aquerò qu'ara mia edat promet, mès pera mia bona natura que pera experiéncia. Eth temor me còste a jo ua cautèla tau, que deguna paraula creigui e de moltes òbres docti. Que se voléssetz èster eth mèn espòs, jo qu'ac serè vòsta; mès que li cau precedir fòrça condicions e verificacions prumèr. Prumèr me cau: saber s'ètz qui didetz; dempús, trapant aguesta vertat, vos cau deishar era casa des vòsti pairs e l'auetz d'escambiar damb es nòsti campaments, e cuelhent eth vestit de gitano, vos cau demorar dus ans enes nòstes escòles, qu'en aguest temps me satisfarè jo dera vòsta condicion e vos dera mia; a tot darrèr, se vos vo'n contentéretz de jo, e jo de vos, me balharè coma era vòsta esposa. E vos cau considerar que pendent eth temps d'aguest noviciat poirie èster que vos retornèsse era vista, qu'ara deuetz tier perduda, o, aumens, destorbada, e vedéssetz que vos ère avient hùger de çò qu'ara seguitz tu per tu; e crubada era libertat perduda, damb un bon penaïment se perdone quinsevolh colpa. Se damb aguestes condicions voletz entrar a èster soldat dera nòsta milícia, qu'ei ena vòsta man, pr'amor qu'en mancar-ne bèra ua

d'eres, non auetz de tocar un dit dera mia.

S'embadoquic eth gojat damb es rasons de Preciosa, e venguec coma empeguit, en tot guardar en solèr, e balhant pròves que consideraue çò que li calie respóner. Que vedent aquerò Preciosa, li tornèc a díder:

- Que non ei er ahèr, causa de tan pòc moment, e qu'en aguesti qu'ací mos aufrís eth temps se posque o calgue resòlver: entornatz-vo'n, senhor, ena vila, e consideratz de distància çò que vedéretz que mès vos convengue, e en aguest madeish lòc me podetz parlar totes es hèstes que voléssetz, en anar o tornar de Madrid.

- Satanàs que ties en tòn pitrau, gojata, didec ena escadença era gitana vielha: guarda que ne dides de causes, non les diderie ne un collegiau de Salamanca! Se com ei aquerò? Que me ties lhòca, e t'escoti coma a ua persona posseïda, que parle latin sense saber-ne.

- Cara, mairia, responec Preciosa, e sabetz-vo'n que totes es causes que m'entenetz son foteses e son trufaries, en tot tier en compde que de mès serioses me'n rèste en pitrau.

Tot çò que Preciosa didie, e tota era discrecion que mostraue, qu'ère ahíger lenha ath huec qu'usclauè en pitrau deth cavalièr. Fin finau, demorèren qu'en ueit dies se traparien en aguest madeish lòc, a on eth vierie a balhar compde deth punt que se trapauen es sòns negòcis, e eres aurièr auut temps entà informar-se'n dera vertat que les auie dit. Treiguec eth gojat ua bossa de brocat, a on didec que i anauen cent escuds d'aur, e les ac balhèc ara vielha; mès que non volie Preciosa que les cuelhesse de cap manèra; a qui era gitana didec:

- Cara, mainada; qu'eth mielhor senhau qu'aguest senhor a dat d'èster rendut ei auer autrejat es armes en senhau de rendement; e eth dar, en quinsevolh escadença que sigue, tostemp siguec tralha de generós pitrau. E brenba-te'n d'aqueth arrepervèri que ditz: "ath cèu pregant, e damb eth malh picant". E mès, que non voi èster jo que peth mèn tòrt pèrden es gitanes eth nòm que pendent longui sègles tien aquerit d'aganides e aprofitades. Cent escudi vòs tu que refuse, Preciosa, e de aur en aur, que pòden vier cosudi ena biaça d'ua pèlha que non valgue dus reiaus, e auer-les aqui com a qui tie ua renda sus es èrbes d'Extremadura? E se bèth un des nòsti hilhs, arrèhilhs o parents queiguesse, per bèth malur, a mans dera justícia, i aurà un favor tan bon qu'arribe ena aurelha deth jutge e der escrivan, coma aguesti escuts, se vien enes sues pòches? Tres viatges per tres delictes desparièrs m'è vist lèu botada en ase entà èster foetejada, e dera ua me desliurèc ua gèrra d'argent, e dera auta un manat de pèrles, e dera auta quaranta reiaus de ueit, qu'auia escambiat per quataus, balhant vint reiaus mès peth cambi. Guarda, mainada, que mos botjam en un mestièr plan perilhós e plen d'estramuncades e d'escadences forçades, e non i a defensa que mès lèu mos empare e secorre qu'es armes invencibles deth gran

Filipo: non mos cau passar dauant deth sòn *plus ultra*. Per un doblon de dues cares se mos mòstre alègra era deth Procurador e era de toti es ministres dera mòrt, que son arpies entà nosates es praubes gitanes, e mès s'estimen pelar-mos e espelar-mos a nosates qu'a un brigand de camins; jamès, per mès trincades e malastrugues que mos vegen, mos tien per praubes; que diden qu'èm coma es justets des *gavachi* de Belmonte: trincadi e lardosi e plei de doblons.

- Per vida vòsta, mairia, que non digatz mès; qu'allegaratz tantes leis pr'amor de demorar-vos damb es sòs, qu'agotaratz es des Emperaires; sauvatz-vos es sòs, e que vos hègen bon profit, e volgue Diu que les acògue en sepultura a on jamès tornen a veir era claretat deth solei, ne age besonh de qué la veiguen. Ad aguestes companhes nòstes que serà bon balhar-les quauquarren; que hè fòrça estona que mos demoren, e ja deuen èster embestiades.

- Qu'atau veirà eres moneda d'aguestes coma ara ven ath Turc!, repliquèc era vielha . Dilhèu aguest bon senhor veirà se l'a restat bèra moneda d'argent, o quataus, e les repartirà entre eres, que damb pòga causa demoraràn contentes.

- Òc que ne pòrti, didec eth galant.

E treigues dera pòcha de dejós eth vestit tres reiaus de ueit, que repartic entre es tres gitanetes, que demorèren mès alègres e satisfètes que sòl demorar un autor de comèdies quan, en competència de un aute, li sòlen escriuer pes cantoades: "Victor, Victor".

En resumit, acordèren era venguda d'aciu a ueit dies, e que s'auie de cridar, quan siguesse gitano, Andrés Caballero, pr'amor que tanben auie gitanos entre eri d'aguest cognòm.

Andrés (qu'atau lo cridaram d'aciu endauant), les deishèc e se calèc en Madrid, e eres, plan contentes, hèren madeish. Preciosa, un shinhau tocada pera galharda disposicion d'Andrés, ja desiraue saber-se'n s'ère cèrt çò qu'auie dit; entrèc en Madrid, e coma qu'era amiaue er in de cercar era casa deth pair d'Andrés, sense voler estancar-se a dançar enlòc, lèu lèu se botèc en carrèr a on ère, qu'era plan ben sabie; e en auer caminat enquiara mitat, lheuèc es uelhs entà uns balcons de hèr dauradi, que l'auien dat per senhau, e campèc en eri a un cavalièr d'uns cinquanta ans, damb un abit de crotz vermelha en pitrau, de venerabla gravetat e preséncia; eth quau a penes tanben auec campat ara Gitaneta que didec:

- Pujatz, mainades; qu'aciu vos balharàn aumòina.

Ad aguesta votz acodiren en balcon uns auti tres cavalièrs, e entre eri vengues er encamardat Andrés, qu'en veir a Preciosa, perdec eth color e siguesc a mand de pèrder es sentits: autant siguesc eth subersaut que recebec damb era sua visita. Pugèren es gitanetes totes, sense era grana, que se demorèc a baish entà saber-se'n pes vailets des vertats d'Andrés. En entrar es gitanetes ena sala, didie eth cavalièr ancian as auti:

- Aguesta que deu èster, sens dobte, era Gitaneta polida que diden que va per Madrid.
- Qu'ei era, repliquèc Andrés, e sense dobte qu'ei era mès polida creatura que s'a vist.
- Atau ac diden, didec Preciosa, qu'ac entenec tot en entrar; mès era vertat que se deuen enganhar ena mitat deth just prètz. Polida, plan ben creigui que ne sò; mès tan beròia coma diden, non m'ac pensi.
- Per vida de senhor Juanito eth mèn hilh, didec er ancian, qu'encara ètz mès beròia de çò que diden, bèra gitana!
- E qui ei senhor Juanito eth vòste hilh?, preguntèc Preciosa.
- Agust galant qu'ei ath cant vòste, responec eth cavalièr.
- De vertat que me pensè, didec Preciosa, que juraue era vòsta mercé per bèth mainatge de dus ans. Guardatz se quin senhor Juanito, e quina jòia! Entà jo que ja poirie èster maridat, e que, cossent ues regues deth front, non se passaràn tres ans sense que ne sigue, e plan a gost, s'ei que d'aciu enlà non se le pèrde o se le càmbie.
- Qu'ei pro, didec un des presents; qué se sap era Gitaneta des regues.

Ad açò que responec Preciosa.

- Çò que veigui damb es uelhs, damb eth dit qu'ac endónvii; jo sabi deth senhor Juanito, sense regues, qu'ei un shinhau amorosat, impetuós e accelerat, e gran prometeire de causes que semblen impossibles; e plade a Diu que non sigue mentidoret, que serie çò de peyor de tot. Un viatge li cau hèr ara plan luenh d'aciu, e un pense eth shivau, e er aute que lo sère; er òme prepausa, e Diu dispause; dilhèu se pensarà que va entà Oñez, e vierà en Gamboa.

Ad açò que responec senhor Juan:

- En vertat, gitaneta, qu'as endonviat en moltes causes dera mia condicion; mès en çò d'èster mentidor vas plan dehòra dera vertat, pr'amor que me vanti de dider-la en tot eveniment. En çò deth viatge long qu'ac as endonviat, donques, sense dobte, en èster Diu servit, laguens de quate o cinc dies partirè entà Flandes, encara que tu me menaces qu'è de tòrcer eth camin, e non voleria qu'en eth m'arribèsse bèth desòrdre que l'empachèsse.
- Care, senhoret, responec Preciosa, e encomane-se a Diu; que tot s'anarà ben; e sàpie que jo non sabi arren de çò que digui, e que non ei maravilha que coma parli fòrça e a uelh, endónvie en bèra causa, e jo que voleria endonviar a persuadir-te tà que non partisses, senon que padeguèsses eth còr, e t'estèsses damb ta pairs, entà balhar-les ua bona vielhesa; pr'amor que non son de bon tier aguestes anades e vengudes en Flandes, mès que mès es gojats de tan trena edat coma era tua. Dèisha-te créisher un shinhau, entà que pogues amiar es

trabalhs dera guèrra, que pro que n'as de guèrra en çò de tòn: grani combats amorosi t'assauten eth pitrau. Pòsa, pòsa, capviradet, e guarda çò que hès prumèr que te marides, e balha-mos ua aumoineta per Diu e per çò que tu ès; que de vertat me pensi qu'ès un bon neishut. E s'ad açò s'amasse èster vertadèr, jo cantarè era mielhor gala dempús d'auer endonviat en guaire t'è dit.

- Un aute viatge t'è dit, mainada, responec senhor Juan, que vierende Andrés Caballero, qu'ac endónvies tot sonque eth temor que ties que non deui èster guaire vertadèr; qu'en aquerò t'enganhes, sense cap de dobeste; era paraula que jo balhi en camp, que la complirè en ciutat e a on que sigue, sense que me sigue demanada; pr'amor que non se pòt tier de cavalièr qui tòque eth vici de mentidor. Eth mèn pair que te balharà aumòina per Diu e per jo; pr'amor que de vertat aguest maitin les dè çò qu'auia a ues dames.

Que pugèc, alavetz, era gitana vielha, e didec:

- Arrèilha, acaba; qu'ei tard, e auem fòrça causes a hèr e mès encara a dèder.
- Per vida de Precioseta, didec eth pair d'Andrés, dançatz un shinhau damb es vòstes companhes; aciu qu'è un doblon d'aur de dues cares, que cap d'eres ei coma era vòsta, encara que son de reis.

A penes auèc entenut aquerò era vielha que didec:

- Va, gojates, pèlhes ena cinta e hètz gòi ad aguesti senhors.

Cuelhec es tamborins Preciosa, e heren es sòns viros, heren e des.heren toti es sòns laci, damb tant de gràcia e assopliment, que darrèr es pès se hègen a seguir es uelhs de guairi les campauen, especiauments es d'Andrés, qu'atau se n'anauen entre es pès de Preciosa coma s'aquiu s'i estèsse eth centre dera sua glòria.

Se dideren adiu es gitanes, e en anar-se'n didec Preciosa a senhor Juan:

- Guarde, senhor: quinsevolh dia d'aguesta setmana qu'ei dable entà partides, e cap ei dolent; hèsque lèu eth partir çò de mès d'ora que podesse; que lo demore ua vida ampla, liura e plan gustosa, se se vò acomodar ada era.
- Que non ei tan liura era deth soldat, me pensi jo, - responec senhor Juan- , que non age mès de ligam que de libertat; mès totun açò, harè tau que vedessa.
- Que veiratz mès causes de çò que pensatz, responec Preciosa, e Diu que vos amie e vos torne peth bon camin, coma era vòsta preséncia merite.

Damb aquestes darrères paraules demorèc content Andrés, e es gitanes se n'anèren plan contentes. Bescambièren eth doblon, lo repartiriren entre totes a parts egales, encara qu'era vielha gardiana tostemp se hège a vier part e mieja de çò que s'amassaue, atau pera sua màger edat que per èster era agulha que se guidauen en revolum des sues dances, gràcies, e enquias sues messorgues.

Qu'arribèc, a tot darrèr, eth dia qu'Andrés Caballero campèc un maitin en lòc

dera sua prumèra apareishença, sus ua mula de loguer, sense cap de vailet; que trapèc en eth a Preciosa e ara sua mairia, des quaus coneishut, lo receberen damb plan de plaser. Eth les didec que lo guidèssen entath campament abantes que hesse dia e damb aguest se desnishèssen es mèrques que portaue, se de cas lo cerquèssen. Eres, que coma avertides vengueren soletes, virèren en redon, e en non guaire temps arribèren enes sues cabanes. Qu'entrèc Andrés en ua, qu'ère era màger deth campament, e dempús acodiren a veder-lo dètz o dotze gitanos, toti joeni e toti galhardi e de bon pòrt, que ja era vielha auie rendut compde deth nau companh que les auie d'arribar, sense auer eth besonh d'encomanar-les eth secret; qu'eri lo sauven damb sagacitat e puntualitat jamès vista. Tachèren dempús eth uelh ena mula, e didec un d'eri:

- Aguesta que se poirà véner dijaus en Toledo.
- Aquerò non, didec Andrés, pr'amor que non i a mula de loguer que non sigue coneishuda de toti es mossos de mules que carregen per Espanha.
- Per Diu, senhor Andrés!, didec un des gitanos, qu'encara qu'era mula auesse mès senhaus qu'es qu'an de precedir eth judici finau, aciu que la transformaram de tau manèra que non la coneisherà ne eth patron que l'a elevat.
- Totun açò, responec Andrés, aguest còp que s'a de seguir e préner era mia pensada. Ad aguesta mula li cau balhar mòrt, e li cau èster dejosterrada a on es uassi non pareishen.
- Pecat gran!, didec un aute gitano: a ua innocenta se l'a de trèir era vida? Non digue atau eth bon Andrés, senon hèsque ua causa: garde-la ben ara de manèra que li demoren estampades totes es senhaus ena memòria, e dèishe-me-la amiar a jo; e s'en dues ores la reconeishesse, que m'empastissen coma a un nere fugitiu.
- Que de cap manèra consentirè qu'era mula non morisque, didec Andrés, per mès que m'asseguren era sua transformacion: jo cranhi èster descubèrt s'ada era non la capère era tèrra. E se se hè peth benefici que de vener-la se pòt hèr seguir, que non vengui tan despolhat en aguesta confraria, que non posca pagar d'entrada mès de çò que valen quate mules.
- Donques qu'atau ac vò senhor Andrés Caballero, didec un aute gitano, que morisque era sense colpa, e Diu sap que me hè dò, autant pera sua joenesa, pr'amor qu'encara non a egalat totes es dents (causa non tenguda entre es mules de loguer), que pr'amor que deu èster caminaira, donques que non a crospe enes costats, ne plagues, des esperons.

S'ajornèc era su mòrt enquiara net, e en çò que restaue d'aqueth dia se heren es cerimònies dera entrada d'Andrés a èster gitano, que sigueren: limpièren un camp des mielhors deth campament, e lo fistonèren d'arrams e joncs; e en seir-se Andrés sus ua miei ausina, li calèren enes mans un martèth e ues estialhes, e ath son de

dues guitarres que tocaven dus gitanos, li heren a hèr dues caplhèues; dempús li despolhèren un braç, e damb ua cinta de seda naua e un garròt li heren a hèr dus torns doçaments. A tot que siguec presenta Preciosa, e d'outes moltes gitanes, vielhes e joenes, qu'es ues meravilhades e es autes damb amor, lo guardauen: atau ère era galharda disposicion d'Andrés, qu'enquias gitanos li demorèren rendudi.

Hètes, donc, es referides ceremònies, un gitano vielh cuelhec dera man a Preciosa, e pauhicat dauant d'Andrés, didec:

- Aguesta gojata, qu'ei eth floret de tota era beresa des gitanes que mo'n sabem que viuen en Espanha, te l'autrejam coma esposa, pr'amor qu'era liura e ampla vida nòsta non ei sometuda a foteses ne guaires ceremònies. Guarda-la ben, e guarda se te shaute, o se ves en era bèra causa que te tresvire, e se la ves, alista entre es damaisèles qu'aciu s'estan era que mès gòi te hèsque; qu'era qu'alistèsses te balharam; mès que te cau saber qu'un viatge alistada, non l'as de deishar per cap auta. Damb es nòstes leis e estatuts mos sauvam e viuem alègres; èm senhors des camps, des semiats, des sèuves, des montes, des hònts e des arrius: es montes mos aufrissen lenha a gratis; es arbes, frutes; es vinhes, arradims; es uarts, ortalécies; es hònts, aigua; es arrius, peishi e es vedats, caça; ombra es malhs, aire frescolenc es carisi, e ostaus es còves. Entà nosati es incleméncies deth cèu son oratges, refrigèri es nhèus, banhs era ploja, musiques es pericles e halhes es relampits; entà nosati son es durs terrens, matalassi de mofles plumes; era pèth cremada des nòsti còssi mos servís d'arnesc impenetrable que mos defen; ara nòsta leugeresa non l'empachen cadies, ne la detien barrancs, ne la tumen parets; ath nòste vam non lo tòrcen còrdes, ne l'amendrissen carrèles, ne l'estofen ligams de tèla, ne l'adonden polins. Entre er òc e eth non que non èm diferéncia quan mos conven; tostemps que mos tiem mès de martirs que de confessors; entà nosati s'elèven es bèsties de carga enes camps, e se talhen es pòches des vestits enes ciutats. Que non i a cap agla ne cap audèth de rapina que mès lèu se lance de cap ara presa que se l'aufrís, que nosati mos lançam entàs ocasions que bèth interès mos atiren; e, finauments, auem fòrça abiletats que mos prometen erós fin; pr'amor qu'en preson cantam, en cavalet de tortura caram, de dia trabalham, e de nets panam, o, mielhor dit, avisam qu'arrés se negligisque de campar a on bote es sues causes. Non mos espise eth temor de pèrder er aunor, ne mos desvelhe era pretension de l'aumentar, ne emparam partits, ne maitiam entà balhar memoriaus, ne entà acompanhar a magnats, ne sollicitar favors. Coma dauradi tets e somptuosi palais estimam aquestes cabanes e campaments mobils; per quadres e païsi de Flandes, aqueri que mos balhe era natura en aguesti nauti malhs e nheuades arròques, extensi prats e espessi bòsqui qu'en cada peada mos apareishen enes uelhs. Qu'èm astrològs rustics, pr'amor que coma lèu tostemps dormim a cèu dubèrt, a totes ores que mo'n sabem es que son deth dia e es que son dera net; vedem se com acornère e barre era auba as esteles deth cèu, e se com era ges

damb era sua companha era auròra, alegrant er aire, heredant era aigua e umidificant era tèrra, e dempús, après era, eth solei, *daurant es montanhes* (coma didec er aute poèta) e *crespant montes* ; ne cranhem demorar geladi pera sua abséncia quan mos nafre de trauèrs damb es sòns arrais, ne demorar ahlamadi quan damb eri particularaments mos tòque; que hèm madeish ròstre ath solei qu'ath gèu, ara esterilitat qu'ara abundància. En resumit, qu'èm gent que viuem pera nòsta industria e pic, e sense endrabar-mos damb er ancian arrepervèri: "Glèisa, mar o casa reiau", qu'auem çò que volem, pr'amor que n'auem pro damb çò qu'auem. Tot aquerò vos ac è dit, generós gojat, pr'amor de qué non ignoretz era vida qu'auetz vengut e eth tracte qu'auetz de tier, eth quau vos è pintat aciu en brolhon; que d'autes moltes e infinites causes anaratz desnissant damb eth temps, non mens dignes de consideracion qu'es qu'auetz entenut.

Carèc en díder aquerò er eloqüent e vielh gitano, e eth novici didec que se vantaue fòrça d'auer-se'n sabut de tan laudables estatuts, e qu'eth pensauè hèr profession en aquera ordre tan metuda en rason e en politics fondaments, e que solet planhie non auer vengut mès lèu en coneishement de tant alègra vida, e que dès aguest punt renonciaue ara profession de cavalièr e ara vantaria deth sòn illustre linhatge, e ac calaue tot dejós era joata, o, entà didèc mielhor, dejós es leis qu'eri viuien, pr'amor que damb tan nauta recompensa li satisfègen eth desir de servir-les, en tot autrejar-li ara divina Preciosa, pera quau eth deisharie coronas e empèris e solet les desirarie entà servir-la.

Ad açò que responec Preciosa:

- Donques qu'aguesti senhors legisladors an trapat pes sues leis que sò tua, e que per tua te m'an autrejat, jo è trapat pera lei dera mia volentat, qu'ei era mès fòrta de totes, que non ne voi èster se non ei damb es condicions qu'abantes qu'aciu venguesses entre es dus acordèrem. Dus ans te cau víuer ena nòsta companha prumèr que dera mia gaudisques, pr'amor de qué tu non te n'empenaïssques per leugèr, ne jo me demora enganhada per precipitacion. Condictions trinquen leis; es que t'è botat sabes: se les volesses sauvar, poirie èster que siga tua e tu sigues mèn, e se non, encara non ei mòrta era mula, es tòns vestits se trafen sancers, e des tòns dinèrs que non te manque ne un sò; era abséncia qu'as hèt non a estat encara d'un dia; que çò que d'eth te rèste te pòs servir e balhar lòc a qué considères çò que mès te conven. Aguesti senhors non te pòden autrejar era mia amna, qu'ei liura e neishec liura, e qu'a d'èster liura en tant que jo volga. Se te demores, t'estimarè plan; se t'en tornes, non te tierè en mens; pr'amor que, ena mia pensada, es vams amorosi corren a tota brida, enquia que se trafen damb era rason o era decepcion; e non voleria jo que siguesses tu entà jo coma eth caçaire, qu'en tier era lèbe qu'acace, la cuelh, e la dèishe, pr'amor de córrer entà ua auta que li hug. Que i a uelhs enganhadis qu'a vista de nas tament les semble er ornament coma er aur; mès ath cap d'ua

estona plan ben que coneishen era diferéncia de çò de fin e çò de faus. Aguesta beresa que dides que tengui, que l'estimes mès qu'eth solei e l'avalores sus er aur, qué me sabi se d'apròp te semblarà ombra, e paupada, queiràs en qué ei d'alquímia? Dus ans te balhi de temps entà qué sages e avalores çò que serà ben qu'escuelhes o serà just que refuses; qu'era penhora un còp crompada, arrés s'en pòt des.hèr d'era que damb era mòrt, qu'ei bon, per açò, qu'age temps e fòrça entà campar-la e tornar-la a campar, e veir en era es fautes o es vertuts que tie.

- Qu'as rason, o Preciosa!, didec en aguest punt Andrés; e atau, se vòs que t'assegura es tòns temors e esbugassa es tues sospeches jurant-te que non gesserè ne un solet punt des ordes que me botèsses, guarda se quin jurament vòs que hèsca, o quin aute gatge posqui balhar-te; qu'a tot me traparàs dispausat.

- Que non voi juraments, senhor Andrés, ne voi promeses; solet que voi sometè'c tot ara experiéncia d'aguest noviciat.

- Qu'atau sigue, responec Andrés. Sonque ua causa demani ad aguesti senhors e companhs mèn, qu'ei que non me fòrcen a panar bèra causa, aumens pendent un mes; pr'amor que me pensi que non artenherè a èster un bon lairon s'abantes non me precedissen fòrça leçons.

- Cara, hilh, didec eth gitano vielh; qu'aciu t'adondaram de tau manèra, que gèsques ua agla en mestier; e quan lo sàpies, que te cau saborar d'eth, de manèra que te leques es mans darrèr d'eth. Que ja ei causa de trufaria gèsser uet peth maitin e tornar cargat entath campament, pera net!

- De foetades n'è vist jo tornar a quauqui uns d'aguesti uets, didec Andrés.

- Que non i a pas mès crabes entà mólher, repliquec eth vielh: totes es causes d'aguesta vida son sometudes a diuèrsi perilhs, e es accions deth lairon, ath des galeres, foetades e horca; mès que non perque li vengue a un vaishèth tormenta, o s'en.honse, an de deishar es auti de navegar. Que serie bon que pr'amor qu'era guèrra se minge as òmes e es shivaus, deishèsse d'auer soldats! Mès que mès, que qui ei foetejat pera justícia entre nosati, qu'ei coma auer un abit enes espatles, que li semble mielhor que se lo portèsse en pitrau, e des boni. Era causa s'està en non acabar pernejant er aire ena flor dera nòsta joenesa e enes prumèrs delictes; qu'es tustarrades ena espatla, ne eth batanar era aigua enes galères, que non lo tiem coma un rambalh. Hilh Andrés, posatz ara en nin dejós es nòstes ales; qu'ath sòn temps vos treiram a volar, en bèth lòc d'a on non tornaratz sense presa, e çò dit qu'ei dit: que vos lecaratz es dits après cada panatòri.

- Donques entà compensar, didec Andrés, çò que jo poiria panar pendent aguest temps que se me balhe de permission, que voi repartir dus cents escuts d'aur entre toti es deth campament.

A penes auec dit aquerò que l'arremassèren molti gitanos, e apitant-lo a braci e

enes sus es espatles, li cantauen eth "Victor, victor, e eth gran Andrés!", en tot híger: "E visque, visque Preciosa, era sua estimada penhora".

Es gitanes que heren çò de madeish damb Preciosa, non sense enveja de Cristina e des autes gitanetes que se trapauen presentes; qu'era enveja tanben s'ostatge enes tendes des barbars e enes cabanes des pastors, atau qu'enes palais des princes, qu'aquerò de veir créisher ath vesin que me semble que non a mès merits que jo, que fatigue.

Hèt aquerò, mingèren opulentaments; se repartic es sòs prometut damb equitat e justícia; se renauiren es laudances entà Andrés; pugèren enquiath cèu era beutat de Preciosa. Se hec de nets, auciren era mula, e l'acoguèren de manèra que demorèc protegit Andrés d'èster per era descubèrt; e tanben acoguèren damb era es sues causes, coma sigueren sera, e fren, e cingles, a manèra des indis, qu'acòguen damb eri es sues mès riques jòies.

De tot çò qu'auèc vist e entenut, e des engenhs des gitanos, demorèc admirat Andrés, e damb er in d'arténher e seguir eth sòn prètzhet sense endrabar-se bric enes sòns costums, o aumens, desencusar-se'n per totes es vies que podesse, pensant exemptar-se'n dera jurisdicción d'aubedir-les enes causes injustes que li manèssen, a cargue des sòns dinèrs. Un aute dia les demanèc Andrés que cambièssen de lòc e s'aluenhèssen de Madrid, pr'amor que cranhie èster coneishut s'aquiu s'estaue; eri dideren que ja auien determinat partir entàs montes de Toledo, e d'aciu delà córrer e riflar tota era tèrra des entorns. Lheuèren, donc, eth campament, e balhèren a Andrés ua polina ena qu'anèsse; mès eth que non la volèc, senon qu'anar a pè, en tot servir de vailet a Preciosa, qu'anaue sus ua auta, e plan contenta, era, de veir se com trionfaue de sòn gallhard escudèr, e eth, ne mens ne mès, de veir ath sòn cant ara qu'auie hèt senhora deth sòn aubire.

D'aquiu a quate dies qu'arribèren en un bordalat a dues lègues de Toledo, a on plantèren eth sòn campament, en tot balhar prumèr diuèrsi objèctes d'argent ath baile deth pòble, coma fisança de qué en aguest ne en tot eth tèrme panarien quauquarren. Hèt aquerò, totes es gitanes vielhes, e bères ues de joenes, e es gitanos, s'espargerèn per toti es lòcs, o, aumens, es desseparadi per quate o cinc lègues d'aqueth a on auien assetat eth sòn reiau. E anèc damb eri Andrés entà cuèlher era sua prumèra leçon de panaire; mès a maugrat que n'i balhèren fòrça en aguesta gessuda, cap d'eres li hec eth pes; mèsalèu corresponent ara sua bona sang, damb cada panatòri qu'es sòns mètres hègen que se l'arrincaue ad eth era amna, e a viatges se passèc que paguèc damb es sòns sòs es raubatòris qu'es sòns companhs auien hèt, esmoigut des lèrmes des sòns patrons; per çò qu'es gitanos se desesperauen, en tot dider-li qu'ère desaubedir es sòns estatuts e ordenances, que proïbien era entrada dera caritat enes sòns còrs, pr'amor qu'en tier-la, les calie deishar d'èster lairons, causa que non les estaue ben de cap manèra. En veir, donc, aquerò Andrés, didèc qu'eth volie panar solet, sense anar acompanhat d'arrés;

pr'amor qu'entà húger deth perilh auie rapiditat, e entà escometer-lo non li mancaue eth vam; atau qu'et prèmi o eth castig de çò que panèsse volie que siguesse sòn.

Sagèren es gitanos de descoratjar-lo d'aguest proposit, en tot dider-li que li podien arribar ocasions a on siguesse de besonh era companhia, atau entà escométer qu'entà defener-se, e qu'ua persona soleta non podie hèr granes preses. Mès, per mès que dideren, Andrés volec èster lairon solet e isolat, damb era intencion de dessepar-se dera peaina e crompar damb es sòns sòs bèra causa que podesse díder qu'auie panat, e atau cargar çò de mens que podesse era sua consciéncia. Tient, donc, d'aguesta sòrta, en mens d'un mes balhèc mès profit ara companhia que heren quate des mès escarabilhats panaires d'era; de qué non pòc s'en vantaue Preciosa, en tot veir ath sòn trende aimant tan polit e esdegat lairon; mès, totun açò, que se cranhie bèth malur; que non volerie era veder-lo en afront per tot eth tresaur de Venecia, obligada a tier-li aquera bona voluntat es multi servicis e presents qu'eth sòn Andrés li hège.

Pòc mès d'un mes s'estèren enes tèrmes de Toledo, a on hèren eth sòn agost, encara qu'ère eth mes de seteme, e d'aciu qu'entrèren en Extremadura, per èster tèrra rica e cauda. Que passaue Andrés damb Preciosa aunesti, discrets e enamoradi collòquis, e era pòga pòc s'anaue encamardant dera discrecion e bon tracte deth sòn estimat, e eth, madeish, s'ei que podesse créisher eth sòn amor, ac haurie hèt: atau ère era aunestetat, discrecion e beresa de Preciosa. A on que siguesse qu'arribèssen, eth que se hège a vier eth prètz e es apòstes de corredor e de saltar mès naut qu'arrés; hège as quilhes e ara pilòta extraordinàriaments; lançauèra era barra damb molta fòrça e singular assopliment; a tot darrèr, en pòc de temps s'espargèc era sua fama per tota Extremadura, e non auie lòc a on non se parlèsse dera galharda disposicion deth gitano Andrés Caballero e des sues gràcies e abiletats, e ath cant d'aguesta fama corrie era dera beresa dera Gitaneta, e non auie vila, lòc ne bordalat a on non se les cridèsse entà alegrar es hèstes patronaus, o entà d'autes particulars celebracions. D'aguesta manèra qu'anaue eth campament ric, prospèr e content. Sigueren dera opinion es gitanos d'anar entà Sevilla, mès era mairia de Preciosa didec qu'era non i poirie anar per tòrt qu'enes ans passadi auie hèt ua borla en Sevilla a un casquetaire cridat Triguillos, plan coneishut en era, que l'auie hèt a botar en ua tenalha d'aigua enquiath còth, nud a peu, e calada ena tèsta ua corona de ciprés, demorant eth pic dera mieja net entà gèsser dera tenalha a hotjar e trèir un gran tresaur qu'era l'auie hèt créir que se trapaue en cèrta part dera sua casa. Didec que coma entenec eth bon casquetaire sonar maitines, entà non pèrder era escadença, se hec tan lèu a gèsser dera tenalha, que venguec damb era e eth en solèr, e damb era tustarrada e es reblatges se nafrèc es carns, se rebohèc era aigua, e se demorèc nadant en era, e sorrisciant que s'estofaue. Acodiren era sua hemna e es vesins damb halhes, e lo trapèren hent de nadaire, bohant e arrossegant eth vrente peth solèr; e hènt anar braci e cames ara prèssa, e sorrisciant a granes

votzes: "ajuda, senhors, que m'estofi", tau ère era pòur, que vertaderaments se pensèc que s'estofaue: s'abracèren ada eth, le treigueren d'aqueth perilh, se remetec, condèc era borla dera gitana, e, totun açò, catèc ena part indicada plan en prigondor, a maugrat de toti guairi li dideren qu'ère ua enganha mia; e se non l'ac auesse empedit un vesin sòn, que ja pioshaue enes fondaments dera sua casa, qu'aurie hèt a quèir es dues en solèr, se l'auessen deishat hotjar tant qu'auesse volut. Se sabec aguesta istòria per tota era ciutat, e enquias mainatges lo senhalauen damb eth dit e condauen era sua credulitat e era mia enganha.

Aquerò que condèc era vieilha gitana, e aquerò que dèc coma desencusa entà non anar tà Sevilla. Es gitanos determinèren de tòrcer eth camin a man quèrra.

Deishèren, donc, Extremadura e se calèren ena Mancha, e pòga pòc anèren caminant entath reiaume de Murcia. En toti es bordalats e lòcs que passauen auie desfiaments de pilòta, d'escrima, de córrer, de sautar, de lançar era barra e d'outes exercicis de fòrça, de traça e de leugeresa, e de toti que ne gessie vencedor Andrés.

Un maitin se lheuèc eth campament e se n'anèren a lotjar-se en un lòc dera jurisdicción de Murcia, tres lègues dera ciutat, a on l'arribèc a Andrés un malur que l'amièc a mand de pèrder era vida; se passèc que, dempús d'auer balhat en aqueth lòc quauques veires e prendes d'argent coma fisança, coma n'auien costum, Preciosa e era sua mairia, e Cristina damb d'outes gitanetes, e Andrés, se lotgèren ena aubèrja d'ua veuda rica qu'auie ua hilha, de dètz-e-sèt o dètz-e-ueit ans, un shinhau mès desvolopada que beròia, e, per mès donades, se cridaue Juana Carducha. Aguesta, en auer vist dançar as gitanes e gitanos, la cuelhec eth diable, e se prepausèc préner per marit a Andrés s'eth volesse, encara qu'a toti es parents les hesse dò; e atau, cerquèc era escadença entà dider-la'c e la trapèc en corrau, a on Andrés auie entrat entà susvelhar dus polins. S'apressèc ada eth, e ara prèssa, entà non èster desnishada, li didec:

- Andres, que ja s'en sabie deth nòm, jo sò celibatària e rica; qu'era mia mair non a un aute hilh que jo, e aguesta aubèrja qu'ei sua, e ath delà d'açò, tie fòrça malhòls, e uns auti dus parelhs de cases. Que m'as shautat: se me vòs coma esposa, aciu que sò; respone-me lèu, e s'ès discrèt, demora-te, e veiràs se quina vida mos balham.

Estonac demorèc Andrés dera resolución dera Carducha, e damb era rapiditat qu'era volie li responec:

- Senhora damaisèla, que jo sò comprometet entà maridar-me, e es gitanos non mos maridam que damb gitanes; sauve-la Diu pera mercé que me volie hèr, de qué jo non sò digne.

Que non s'estèc a dus dits a se quèir mòrta era Carducha damb era agra responsa d'Andrés, a qui aurie replicat se non auesse vist qu'entrauen en corrau d'outes gitanes. Que gessec ara prèssa e capvirada, e de boni talents se venjarie se

podesse. Andrés, coma discrèt, determinèc botar tèrra entre miei, e desviar-se d'aquera ocasion qu'eth diable l'aufrie, e atau, demanèc a toti es gitanos que partissen aquera net d'aqueth lòc. Eri, que totemp l'aubedien, se meteren lèu ara òbra, e en crubar es sues fisances aquera tarde, se n'anèren.

Carducha volec hèr demorar a Andrés ara fòrça, pr'amor que per gost non podie; e atau, damb prètzhèt, sagacitat e secret qu'eth sòn mau intent l'ensenhèc, botèc entre es causes d'Andrés, qu'era s'en sabec qu'èren sues, uns rics coraus e patenes d'argent, amassa damb d'autes jòies sues, e a penes auien gessut dera aubèrja, que hec votzes, dident qu'aqueri gitanos l'auien panat es sues jòies; ad aqueres votzes acodic era justícia e tota era gent deth pòble. Es gitanos que s'arturèren, e toti jurauen qu'arren portauen panat e qu'eri harien a veir toti es sacs e provisions deth sòn campament. D'aquerò que se'n hec fòrça era gitana vielha en tot cránher qu'en aquera recèrca non s'amuishèssen es pendolhs de Preciosa e es vestits d'Andrés, qu'era damb gran suenh e cautèla sauvaue; mès qu'era bona de Carducha ac resolvec damb rapiditat tot, pr'amor qu'ara dusau envolopa que guardèren didec que demanèssen se quina ère era d'aqueth gitano gran dançaire: qu'era l'auie vist entrar ena sua cramba dus viatges, e que pòirie èster qu'eth les amièsse. Comprenc Andrés que per eth ac didie, e en tot arri, didec:

- Senhora damaisèla, aguest qu'ei eth mèn garda-ròba e aguest ei eth mèn polin: se vos trapèssetz en eri çò que vos manque, jo que vo'lo pagarè sèt viatges mès, ath delà de someter-me ath castig qu'era lei da as lairons.

Acodiren dempús es ministres dera justícia a desvalisar eth polin, e en pògui torns que trapèren eth panatòri; que demorèc tant espaurit Andrés e tant estonat, que non semblèc qu'ua estatua, sense votz, de pèira dura.

- Non me sospechè jo de qui?, didec, ara rason, era Carducha. Guardatz damb quina bona mina s'amague un tan gran lairon!

A tot açò que caraue Andrés, suspens e cogitós, e non venguie de quèir ena traïson de Carducha. Alavetz, s'apressèc ada eth un soldat coratjós, nebot deth baile, e sense mès ne mès lheuèc era man e li fotèc un lampit, tau, que li hec a tornar deth sòn encantament e li hec a rebrembar que non ère Andrés Caballero, senon senhor Juan e cavalièr; e en tot escométer ath soldat damb fòrça abiletat e mès colèra, l'arrinquèc era sua pròpia espada dera gaina, e se l'engainèc en còs, venguent mòrt en solèr.

E aciu qu'arribèc eth sorriscle deth pòble; aciu er enquimerar-se deth senhor baile; aciu er estavanir-se de Preciosa, e eth trebolat-se Andrés en veder-la estavanida; aciu er acodir toti as armes e anar darrèr er omicida. Creishec era confusion, creishec era cridadissa, e per acodir Andrés ar estavaniment de Preciosa, deishèc d'acodir ara sua defensa; a tot darrèr, tanti carguèren sus Andrés, que l'agarrèren e l'estaquèren damb dues gròsses cadies.

Que plan volie eth baile de lo penjar de seguit, se siguesse ena sua man; mès que li calec amiar-lo entà Murcia, per èster dera sua jurisdicción. Non l'amièren enquiath dia a vier, e en dia qu'aquiu s'estèc Andrés patic fòrça martiris e reprovacions, qu'er embestiat baile, e es sòns ministres, e toti es deth lòc li heren. Cuelhec eth baile guaires gitanos e gitanes podec, pr'amor qu'era majoritat hugeren. Fin finau, damb eth somari deth cas e damb ua grana catèrva de gitanos, entrèren eth baile e es sòns ministres amassa damb plan auta gent armada en Murcia, entre es quaus i ère Preciosa e eth praube Andrés, sarrat damb cadies, sus un macho, e damb manilhes e ua forqueta de hèr entà immobilizar-li eth cap. Gessec tota Murcia entà veir as presonièrs; que ja se n'auien sabut dera mòrt deth soldat. Mès era beresa de Preciosa aqueth dia siguec tanta, qu'arrès la guardaue que non la benedisce, e venguec era naua dera sua beresa enquiás aurelhes dera senhora Corregidoira, que peth curiosèr de veder-la hec qu'eth Corregidor, eth sòn marit, manèsse qu'aquera gitaneta non entrèsse ena preson, e òc toti es auti, e a Andrés lo botèren en un estret croton, qu'era sua escurina e era manca dera lum de Preciosa lo tractèren de manèra, que plan se pensèc non gèsser d'aquiu senon enquiara sepultura. Amièren a Preciosa damb era sua mairia entà que la vedesse era Corregidoira, e atau que la vedec didec:

- Damb rason la lauden de beròia.

E en tot apressar-la entada era, l'abracèc trendaments, e non se cansaue de guardar-la, e preguntèc ara sua mairia se quina edat aurie aquera mainada.

- Quinze ans, responec era gitana, dus mesi mès o mens.

- Agustè qu'aurie ara era malerosa dera mia Costança. Ai, amigues, qu'aguesta mainada m'a renauit era mia desaventura!, didec era Corregidoira.

Cuelhec, alavetz, Preciosa es mans dera Corregidoira, e en tot punar-les fòrça viatges, les ac banhaue damb lèrmes e li didie:

- Senhora mia, eth gitano qu'ei empresat non a eth tòrt, pr'amor que siguec provocat: lo cridèren lairon, e non n'ei; li balhèren un lampit ena sua cara, qu'ei tau, qu'en eth se desnishe era bondat deth sòn anament. Per Diu e per qui vos ètz, senhora, que li hescatz a vier justícia, e qu'eth senhor Corregidor non se hèsque lèu a tier en eth eth castig qu'es leis lo menacen; e se bèth plaser vos a hèt era mia beresa, entretietz-la en tot entretier ath presoèr, pr'amor qu'en finau dera sua vida i a eth finau dera mia. Eth qu'a de vier eth mèn espòs, e justí e aunesti trebucs an empachat qu'enquia ara non mos auem balhat es mans. Se siguessen de besonh sòs entà arténher eth perdon dera part, tot eth nòste campament se venerà en public enquant, e se balharà encara mès de ço que demanèssen. Senhora mia, se sabetz se qué ei amor, e en bèth temps l'auéretz, e ara l'auetz ath vòste espòs, planhètz-vos de jo, qu'estimi trena e aunestaments ath mèn.

Tant qu'açò, entrèc eth Corregidor, e trapant ara sua hemna e a Preciosa ploroses e encadiades, demorèc en suspens, atau deth sòn plor que dera sua beresa; preguntèc era causa d'aqueth sentiment, e era responsa que dèc Preciosa siguec deishar es mans dera Corregidoira e agarrar-se as pès deth Corregidor, en tot dider-li:

- Senhor, misericòrdia, misericòrdia! S'eth mèn espòs morís, que jo sò mòrta! Qu'eth non a eth tòrt; mès que se lo tie, que se me balhe a jo era pena; e s'aquerò non pòt èster, aumens, que s'entretengue eth plaid tant que se procuren e cèrquen es mejans possibles entath sòn remèdi; que poirie èster qu'ath que non pequèc de malícia l'envièsse eth cèu era salut de gràcia.

Un aute còp en suspens demorèc eth Corregidor en enténer es discretas rasons dera Gitaneta, e que dejà, se non siguesse per mostrar senhaus de feblesa, l'auesse acompanhat enes sues lèrmes. Tant qu'açò se passaue, s'estaue era gitana vieilha considerant granes, moltes e diuèrses causes, e ath cap de tot aguest suspens e imaginacion, didec:

- Demoren-me vòstes mercés, senhors mèn, un shinhalet; que jo harè qu'aguesti plors se convertisquen en arridalhes, encara qu'a jo me còste era vida.

E atau, damb ues leugères camardades s'en gessec d'a on s'estaue, en tot deishar as presents confonudi per çò qu'auie dit. Mentretant, donc, qu'era tornaue, jamès deishèc Preciosa es lèrmes ne es prescs de qué s'entretenguesse era causa deth sòn espòs, damb era intencion d'avisar a sa pair, que venguesse a saber-se'n d'era. Que tornèc era gitana damb un petit còfre jos eth braç, e didec ath Corregidor que damb era sua hemna e era se calèssen en ua cramba; qu'auie granes causes a dider-les en secret. Eth Corregidor en tot créir que quauqui panatòris des gitanos li volerie desnissar, pr'amor d'auer-lo propici en plaid deth presoèr, ath moment se retirèc damb era e era sua hemna ena sua cramba, a on era gitana, calant-se de jolhs dauant des dus, les didec:

- S'es bones naues que vos voi balhar, senhors, non meriten arténher coma present eth perdon d'un gran pecat mèn, que sò aciú entà recéber eth castig que me voléssetz balhar; mès abantes que lo coheissa voi que me digatz, senhors, prumèr, se coneishetz aguestes jòies.

E en tot daurir un cofret a on i auien es de Preciosa, l'ac metec a mans deth Corregidor, e en daurir-lo, vedec aqueri pendolhs mainadencs; mès que non se n'encuedèc se qué podien significar. Los campèc tanben er Corregidoira, mès que tanpòc i queiguec: solet didec:

- Aguesti ornaments son de bèra creatura petita.

- Atau qu'ei, didec era gitana; e de quina creatura siguen ac ditz aguest escrit qu'ei en aguest papèr plegat.

Lo dauric ara prèssa eth Corregidor, e liegec que didie: "Se cridaue era mainada

senhora Costança de Azevedo e de Meneses; sa mair senhora Guiomar de Meneses, e sa pair, senhor Fernando de Azevedo, cavalièr der abit de Calatrava. Despareishuda eth dia dera Ascension deth Senhor, tàs ueit deth maitin, der an mil cinc cents nauanta cinc. Amiaue botadi era mainada aguesti penjolhs qu'en aguest còfre son sauvadi".

A penes auec entenut era Corregidoira es rasons deth papèr, quan arreconeishec es penjolhs, se les calèc ena boca e balhant-les infiniti punets, queiguec estavanida. S'apressèc eth Corregidor entada era, abantes de preguntar ara gitana pera sua hilha, e en tot se reméter, didec:

- Bona hemna, abantes àngel que gitana, a on ei eth patron, voi díder, era creatura, que son aguesti penjolhs?
- A on, senhora?, responec era gitana. Que l'auetz ena vòsta casa: aquera gitaneta que vos treiguec es lèrmes des uelhs ei eth sòn patron, e ei sense cap de dopte era vòsta hilha; que jo la panè en Madrid dera vòsta casa eth dia e ora que ditz aguest papèr.

En escotar aquerò era trebolada senhora, se desliguèc es sandales, e a tot còrrer gessec entara sala a on auie deishat a Preciosa, e la trapèc entornejada des sues damaisèles e mosses, encara plorant; se lancèc entada era, e sense dider-li arren, a tota prèssa li discordèc eth pitrau e campèc s'auie un petit senhau, a manèra d'un luèr blanc, qu'auie neishut, e lo trapèc ja gran; que damb eth temps s'auie agranit. Dempús, damb era madeisha rapiditat, la descaucèc e descurbic un pè de nhèu e d'ivòri, hèt ua filigrana, e vedec en eth çò que cercaue; qu'ère qu'es dus dits darrèrs deth pè dret se hègen er un damb er aute damb un shinhau de carn, que, de petita, jamès se l'auien volut copar, pr'amor de non hèr-li mau. Eth pitrau, es dits, es penjolhs, eth dia senhalat deth panatòri, era confession dera gitana, e eth subersaut e alegria qu'auien rebut es sòns pairs quan la vederen, damb tota era vertat verificuèren ena amna dera Corregidoira èster Preciosa era sua hilha; e atau, cuellhent-la enes sòns braci, tornèc damb era de cap a on eth Corregidor e era gitana s'estauen.

Preciosa qu'anaue confonuda, que non sabie se per qué s'auien hèt damb era aqueres diligéncias, e mès en veder-se amiada enes braci dera Corregidoira, e que li hège d'un punet enquia cent. Arribèc, fin finau, senhora Guiomar damb era preciosa carga ena preséncia deth sòn marit, e en tot cambiar-la des sòns braci entàs deth Corregidor, li didec:

- Recebetz, senhor, ara vòsta hilha Costança; qu'ei era sense dopte: non ac dobtetz, senhor, en cap moment; eth senhau des dits junhudi e eth deth pitrau que les è vist, e mès, qu'a jo m'ac està dident era amna dès er instant qu'es mès uelhs la vederen.
- Que non ac dobti, responec eth Corregidor, en tot tier enes sòns braci a

Preciosa; que çò de madeish s'a passat en jo qu'en vos; e mès, que tanti elements amassa, se com poirien arribar se non siguesse per miracle?

Tota era gent de casa anaue embelinada, demanant-se es uns as auti se qué serie aquerò, e toti mancauen era balestada; pr'amor que, qui podie imaginar-se qu'era Gitaneta ère hilha des sòns senhors?

Eth Corregidor didec ara sua hemna, e ara sua hilha, e ara gitana vielha qu'aqueth cas se sauvèsse en secret enquia qu'eth lo desnishèsse; e atau madeish li didec ara vielha qu'eth li perdonaue er afront que l'auie hèt en panar-li era amna, pr'amor qu'era recompensa de se l'auer entornat mès granes alegries meritaue, e que solet li hège dò que en tot saber-se'n era dera qualitat de Preciosa, l'auesse maridat damb un gitano, e mès damb un lairon e omicida.

- Ai, senhor mèn, didec ad açò Preciosa, que ne ei gitano ne lairon, que'ei vertat qu'ei aucidor. Mès ne siguec deth que li treiguec er aunor, e non podec hèr mens que mostrar se qui ère e aucir-lo.

- Se com que non ei gitano, hilha mia?, didec senhora Guiomar.

Alavetz era gitana vielha condèc de forma braca era istòria d'Andrés Caballero, e qu'ère hilh de senhor Francisco de Càrcamo, qu'ère cavalièr der abit de Santiago, e que se cridaue senhor Juan de Càrcamo, tanben deth madeish abit, qu'es sòns vestits era sauvaue quan les escambièc pes de gitano. Que tanben condèc er acòrd qu'entre Preciosa e Juan s'auie hèt de demorar dus ans de pròva entà maridar-se o non; que metec en sòn punt era aunestetat d'ambdús e era agradiua condicion de senhor Juan. Autant se miralhèren d'aquerò que dera trobalha dera sua hilha, e manèc eth Corregidor ara gitana qu'anèsse a cercar es vestits de senhor Juan. Atau qu'ac hec, e tornèc damb un aute gitano que se les hec a vier.

Tant qu'era anaue e tornaue, heren sa pairs a Preciosa cent mil preguntes, que responec damb tanta discrecion e gràcia, qu'encara que non l'auessen arreconeishut coma hilha, les auesse enamorat. Li demanèren s'auie bèra afeccion per senhor Juan. Les responec que sonque aquera que l'obligauè a èster arregraïda damb qui s'auie volut umiliar per era a èster gitano; mès que ja non s'estenerie a mès er arregraïment d'aquerò qu'es sòns senhors pairs volessen.

- Cara, hilha Preciosa, didec sa pair (qu'aguest nòm de Preciosa voi que te demore, en memòria dera tua pèrta e trobada); que jo, coma ta pair, me n'encuedi de calar-te en estat que non desdigue de se qui ès.

Alendèc en entèner aquerò Preciosa, e sa mair, coma ère discreta, comprenec qu'alendaue d'enamorada de senhor Juan, e didec ath sòn marit:

- Senhor, en tot èster tan principau senhor Juan de Càrcamo coma n'ei, e estimant tant ara nòsta hilha, que non mos estarie mau de balhar-la-se coma esposa.

E eth responec:

- Sonque aué que l'auem trapat, e ja voletz que la perdam? Gaudim-la bèth temps; qu'en maridar-la, non serà nòsta, senon deth sòn marit.
- Qu'auetz rason, senhor, responec era; mès balhatz era orde de trèir a senhor Juan, que deu estar-se en bèth croton.
- Que i deu èster, didec Preciosa; pr'amor qu'a un lairon, aucidor, e, mès que mès gitano, non l'auràn balhat mielhor estança.
- Que jo lo voi anar a veir, pr'amor que li vau a cuélher era confession, responec eth Corregidor, e tornamai vos encomani, senhora, qu'arrés sàpie aguesta istòria enquia que jo volga.

Hec net, e en èster lèu es dètz, treigueren a Andrés dera preson, sense es manilhas ne era forqueta de hèr que l'immobilizaue eth cap; mès que non sense ua grana cadia que dès es pès li sarraue tot eth còs. Arribèc atau, sense èster vist per arrés, senon des que l'amiauen, en casa deth Corregidor, e en silenci e rapiditat l'entrèren en ua cramba a on s'estauen solet senhora Guiomar, eth Corregidor, Preciosa e uns auti dus vailets dera casa. Mès quan Preciosa vedec a senhor Juan sarrat e encadenat damb ua tan grana cadia, esblancossit eth ròstre e damb es uelhs damb mina d'auer plorat, se li sarrèc eth còr, e s'apressèc ath braç de sa mair, que s'estaue ath sòn cant, que, en tot abraçar-la, li didec:

- Remet-te, mainada; que tot çò que ves a de revier ath tòn gost e profit.

Totun açò, se'n volie saber d'Andrés, que s'era sòrt amièsse en soquèr es sòns eveniments, de manèra que venguesse espòs de Preciosa, se se tierie erós, en èster o ben Andrés Caballero, o ben senhor Juan de Cárcamo.

Tan lèu entenec Andrés cridar-se peth sòn nòm, didec:

- Donques que Preciosa non a volut mantier-se enes limits deth silenci, e a desnishat se qui sò, encara qu'aguesta bona ventura me hesse a vier monarca deth mon, l'auria ada era en tant, que botèssa limit as mèn desitges, sense gosar desirar un aute ben qu'eth deth cèu.
- Donques per aguest bon coratge qu'auetz mostrat, senhor Juan de Cárcamo, ath sòn temps harè que Preciosa sigue era vòsta legitima esposa, e ara vo'la balhi e autregi en esperança, per mès rica jòia dera mia casa, e dera mia vida, e dera mia amna; e estimatz-la coma çò que didetz, pr'amor qu'en era vos balhi a senhora Costança de Meneses, era mia soleta hilha, que, se vos egale en amor, non vos desmerite arren en linhatge.

Estonat demorèc Andrés en veir er amor que li mostrauen, e en braques rasons senhora Guiomar condèc era pèrta dera sua hilha e era sua trobada, damb es plan cèrts senhaus qu'era gitana vieilha auie balhat deth panatòri; damb tot açò, que venguec senhor Juan de demorar estabosit e suspens, mès alègre sus totes es

causes: abracèc as sòns soèrs; les cridèc pairs e senhors sòns; punèc es mans a Preciosa, que damb lèrmes li demanaue es sues.

Se jarguèc senhor Juan es vestits de camin qu'aciu s'auie hèt a vier era gitana; se convertiren es presons e cadies de hèr en libertat e cadies d'aur; era tristesa des gitanos presi, en alegria, pr'amor qu'un aute dia les tengueren a credit. Recebec er oncle deth mòrt era promesa de dus mil ducats, que li heren pr'amor de qué deishèsse eth plaid e perdonèsse a senhor Juan.

Didec eth Corregidor a senhor Juan qu'auie per notícia cèrta que sa pair senhor Francisco de Cárcamo ère aprovedit coma corregidor dera ciutat, e que serie bon de demorar-lo, entà que damb era sua aprobacion e consentiment se hessen es nòces. Senhor Juan didec que non gesserie de çò qu'eth ordenèsse; mès que, abantes de tot, s'auie de maridar damb Preciosa. Autregèc licéncia er Arquebisbe entà que damb ua soleta amonestacion se hesse. I auec hèstes ena ciutat, pèr èster plan ben considerat eth Corregidor, damb huecs d'artifici, *tòros* e canères eth dia des nòces; era gitana vieilha que se demorèc en casa; que non se volec desseparar dera sua arrèhilha Preciosa.

Qu'arribèren es naues enquiara Cort deth cas e maridatge dera Gitaneta; s'en sabec senhor Francisco de Cárcamo qu'ère eth sòn hilh eth gitano, e ère Preciosa era Gitaneta qu'eth auie vist, qu'era sua beresa li desencusèc era frivolitat deth sòn hilh, que ja l'auie balhat per perdut, en saber-se'n que non auie anat entà Flandes; e mès que mès pr'amor que vedec se guaire ben l'estaue maridar-se damb era hilha de tan gran cavalièr e tan ric coma ère senhor Fernando de Azevedo. Hec lèu a partir, pr'amor d'arribar d'ora a veir as sòns hilhs, e en vint dies ja ère en Murcia, que damb era sua arribada se renauiren es gosti, se heren es nòces, se condèren es vides, e es poètes dera ciutat, que n'a quauqui uns, e plan boni, cuelheren er encargue de hestejar er estranh cas, amassa damb era beresa sense comparèr dera Gitaneta. E de tau manèra escriuec eth famós licenciat Pozo, qu'enes sòns vèrsi durarà era fama dera Preciosa tant qu'es sègles duren.

Que me desbrenbaua de díder se com era ostalièra desnishèc ara justícia que non ère vertat çò deth panatòri d'Andrés eth gitano, e coheissèc era sua colpa, a qué non responec deguna pena, pr'amor qu'ena alegria dera trobada e deth maridatge s'acoguèc era resvenja e ressuscitèc era cleméncia.

